



سرشناسه:	رضایی اصفهانی، محمدعلی، ۱۳۴۱-
عنوان و نام پدیدآور:	تفسیر مقدماتی قرآن کریم [کتاب] / محمدعلی رضایی اصفهانی.
مشخصات نشر:	قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی <small>علیه السلام</small> ، ۱۴۳۶ق. = ۱۳۹۳.
مرجع تولید:	پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی <small>علیه السلام</small>
شابک:	۹۷۸-۹۶۴-۱۹۵-۳۳۸-۸
وضعیت فهرست نویسی:	فاپا (چاپ چهارم)
یادداشت:	چاپ دوم: ۱۳۸۹؛ چاپ سوم.
یادداشت:	چاپ چهارم: ۱۳۹۳.
یادداشت:	چاپ پنجم: ۱۳۹۵
یادداشت:	چاپ ششم: ۱۳۹۶
یادداشت:	چاپ هفتم: ۱۳۹۸ (فیبا)
یادداشت:	کتابنامه: ص. [۲۰۳]-۲۰۴؛ همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع:	تفاسیر شیعه -- قرن ۱۴
رده بندی کنگره:	BP۹۸/۶ت۷ ۱۳۹۳
رده بندی دیویی:	۲۹۷/۱۷۹
شماره کتابشناسی ملی:	۳۴۷۰۲۰۹
	BA۰۰۵۴

تمام حقوق برای ناشر محفوظ است

تفسیر مقدماتی قرآن کریم
 مؤلف: محمدعلی رضایی اصفهانی
 چاپ هفتم: ۱۳۹۸ ش / ۱۴۴۱ق
 ناشر: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی علیه السلام
 ● چاپ: مشعر ● قیمت: ۴۵۰۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۲۰۰۰

مراکز پخش

◀ ایران، قم، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نبش کوچه ۱۸:
 تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۷۸۳۶۱۳۴ تلفکس: (داخلی ۱۰۵) / ۳۷۸۳۹۳۰۵ - ۰۲۵
 ▶ ایران، قم، بلوار محمدامین، سه راه سالاریه. تلفن: ۳۲۱۳۳۱۰۶ - ۰۲۵

pub_almustafa

http://buy-pub.miu.ac.ir

miup@pub.miu.ac.ir

با تشکر از دست‌اندرکارانی که ما را در تولید این اثریاری رساندند.

- مدیر انتشارات: سید ابادر هاشمی هریکندهی
- ناظر گرافیک: مسعود مهدوی
- مدیر تولید: جعفر قاسمی ابهری
- ناظر چاپ: نعمت‌الله یزدانی
- ناظر فنی: علی عبادی فرد
- صفحه‌آرا: علی عبادی فرد

همه حقوق برای ناشر محفوظ است

- هرگونه نسخه برداری اعم از کپی برداری و بازنویسی و انتشار، اسکن، ذخیره کامپیوتری، ترجمه به زبان‌های دیگر و ساخت
- فایل صوتی کتاب، بدون مجوز کتبی از ناشر ممنوع، شرعاً حرام و از طریق مراجع قانونی، قابل پیگیری است.

تفسیر مقدماتی قرآن کریم

محمد علی رضایی اصفهانی



مرکز بین المللی
ترجمه و نشر
المصطفی ﷺ

سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی فراروی اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که همه به نوعی برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پای‌بندی به دین و سنت در مدیریت همه‌جانبه کشورها بسیار چالش‌برانگیز می‌نماید. از این رو مطالعات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و عمق و اصالت اندیشه‌های ناب، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت تمامی بنیان‌گذاران این شجره طیّبه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی علیه السلام و مقام معظم رهبری (دام ظلّه العالی) می‌باشد. «جامعة المصطفیٰ علیه السلام العالمية» برای تحقق این رسالت خطیر و در مسیر نشر معارف ناب محمّدی علیه السلام «مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفیٰ علیه السلام» را تأسیس کرده است. در پایان لازم می‌دانیم تلاش همه عزیزانی را که در نشر این کتاب سهمی داشته‌اند، سپاس‌گزارده، ارباب فضل و معرفت را به یاری بخوانیم تا ما را از دیدگاه‌های سازنده خویش بهره‌مند سازند.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفیٰ علیه السلام

پیش‌گفتار

﴿الر كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ إِلَى صِرَاطٍ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ﴾^۱

قرآن هدیه الهی به بشر برای نجات اوست؛ کتابی که لازم است در آن تدبّر، تفکّر و تعقل کنیم و آن را به خوبی بفهمیم و تفسیر نماییم و قانون زندگی خویش قرار دهیم. خدای را سپاس که به ما توفیق گام نهادن در این مسیر و خدمت به آستان قرآن و اهل بیت علیهم‌السلام را عنایت فرمود.

نوشتاری که پیش روی شماست، بر ایند تلاش چند ساله در زمینه تدریس تفسیر قرآن کریم و دربردارنده شیوه‌ای نو و روان و مناسب آموزش است. تفسیر مقدماتی سوره‌های حجرات و... چندین بار در مرکز جهانی علوم اسلامی قم و برخی دانشگاه‌ها تدریس و بازخوردهای آن از استادان و قرآن‌پژوهان گرفته شده و در آن اعمال گردیده است. چشم به راه دیدگاه‌های شما فرهیختگان ارجمنند برای هر چه کامل‌تر شدن این اثر هستم.^۲

شیوه کتاب

این نوشتار بر آن است که شیوه‌ای نوین، کاربردی، و درسنامه‌ای برای بیان تفسیر ارائه

۱. ابراهیم، آیه ۱.

۲. خوانندگان محترم می‌توانند دیدگاه‌های اصلاحی و پیشنهادهای خود را به دفتر تدوین متون درسی مرکز جهانی یا نویسنده منتقل سازند تا در چاپ‌های بعدی اعمال شود.

کند تا دانش پژوهان بتوانند با روش ساده و زود یاب مطالب تفسیری را دریابند و اساتید محترم نیز بتوانند راحت تر و دقیق تر مطالب تفسیری را به نوآموزان منتقل سازند. کتاب حاضر بر اساس روش های صحیح تفسیر همچون روش تفسیر قرآن به قرآن، روش روایی، عقلی، علمی و اشاری (باطنی صحیح) بنیان گذاشته شده و از گرایش های اجتماعی در تفسیر بهره برده است.

اهداف

هدف های کلی این نوشتار عبارت است از:

۱. آشناسازی دانش پژوهان با محتوای سوره های حمد، حجرات، جمعه، توحید، قدر و کوثر؛
۲. علاقه مند کردن دانش پژوهان به محتوای قرآن از طریق ساده گویی تفسیر و پیوند دادن آن با زندگی روزمره آنان؛
۳. ارائه تفسیر به صورت درسنامه در قالب دو واحد درسی که بتواند در واحدهای آموزشی در سطح کارشناسی عمومی تدریس شود؛
۴. جمع بین روان گویی در تفسیر با استوارگویی.

مخاطبان

مخاطبان این نوشتار دانش پژوهان در حدّ دیپلم و اوایل کارشناسی هستند که اطلاعات مختصری در مورد علوم اسلامی دارند؛ از این رو این کتاب از پرداختن به مباحث تفسیری عمیق، اختلاف آرای مفسران و مطالب ادبی پرهیز می کند. (جز در موارد بسیار ضروری که به برخی مطالب اشاره شده است.)

توضیحاتی درباره محتوای کتاب

هر بخش کتاب مشتمل بر چند مبحث است: اهداف آموزشی، سیمای کلی سوره، واژه‌شناسی، نمای موضوعات هر آیه، متن آیه، ترجمه آن، توضیح آیه، نکته‌ها و اشاره‌های تفسیری، آموزه‌ها و پیام‌های آیه، چکیده، پرسش‌های درس، پژوهش‌های جدید و منابع برای مطالعه بیشتر؛

۱. سیمای کلی هر سوره، اطلاعاتی درباره نام، فضایل، ویژگی‌ها، اهداف سوره و مطالب فرعی آن ارائه می‌کند؛ یعنی سیمای کلی و گویای سوره را قبل از ورود به مباحث تفسیری به تصویر می‌کشد؛

۲. واژه‌شناسی، شامل واژه‌های کلیدی هر آیه است که لغات با بیانی ساده، معنا شده است؛ ولی به دلیل رعایت سطح مخاطب، از بیان اختلاف‌های واژه‌شناسان و مطالب عمیق واژه‌شناسی غالباً پرهیز شده است؛^۱

۳. نمای موضوعات هر آیه در یک سطر تحت عنوان «مقدمه» آورده شده است تا سیمای کلی و هدف یا محور آیه در ذهن خواننده نقش ببندد؛ سپس وارد مطلب شود و این همان مطلبی است که در فناوری آموزشی از آن با عنوان «پیش‌سازمان دهنده» یاد می‌شود؛

۴. ترجمه خالص آیات از ترجمه گروهی جدید قرآن انتخاب شده است؛ این ترجمه را که اولین ترجمه گروهی قرآن کریم است، اینجانب و اساتید دیگر (حجج اسلام شیرافکن، همایی، اسماعیلی، امینی و با همکاری دوست عزیز آقای ملاکازمی) طی چهار سال به انجام رسانده‌ایم که تلاش شده دقیق و جمله به جمله باشد؛^۲

۱. البته این بخش با درخواست مکرر استادان و دانش‌پژوهان از متن جدا و بازنویسی و تکمیل شد.

۲. این ترجمه در سال ۱۳۸۴ توسط انتشارات دارالذکر و دارالعلم منتشر شد.

۵. بخش توضیح آیه، در حقیقت نوعی ترجمه تفسیری و آزاد است. نگارنده تصمیم داشت این قسمت را حذف کند؛ ولی در بازخوردگیری آموزشی برخی دانش پژوهان مرکز جهانی علوم اسلامی اصرار کردند که وجود این بخش برای فهم آیه مفید است؛ چرا که برخی افراد نمی‌توانند ترجمه خالص مفهوم آیه را به طور کامل دریابند؛

۶. نکته‌ها و اشاره‌های تفسیری، شامل نکته‌های تفسیری است که برای توضیح آیه لازم بوده و کوشیده‌ایم با خلاصه‌گویی و شماره‌گذاری نظم یابد. این نکته‌ها غالباً از تفسیرهای معتبر نقل یا برداشت شده است و مبنای تفسیری صحیح دارد؛ یعنی بر اساس قرینه‌های نقلی و عقلی یا شاهد‌های لفظی آیات برداشت و بیان شده است و از روش‌های صحیح همچون روش قرآن به قرآن، روایی و عقلی استفاده و از تفسیر به رأی کاملاً پرهیز شده است؛ مقصود از اشاره‌های آیه، لوازم معنای آیه است که گاهی تحت عنوان «دلالت تنبیه و اشاره» از آنها یاد می‌شود.

۷. آموزه‌ها و پیام‌های آیه، عبارت است از درس‌های آموزنده آیه و پیام‌هایی که آیه برای زندگی امروز ما دارد. به عبارت دیگر، در این بخش تلاش شده با الغای خصوصیت از مکان، زمان، افراد و خصوصیات فرعی دیگر، هدف اصلی آیه روشن و به صورت یک قاعده کلی بیان شود؛ به طوری که در شرایط مشابه قابل تطبیق باشد؛ البته این کار با توجه به رهنمودهای اهل بیت علیهم‌السلام و قاعده الغای خصوصیت و قاعده جری و تطبیق و بطن^۱ صورت گرفته است؛ همان طور که از پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم نقل شده که درباره قرآن فرمود:

ظهره تنزیله و بطنه تاویله منه قد مضی و منه ما لم یکن یجری کما تجری الشمس و القمر؛ ظاهر قرآن، همان چیزی است که نازل شده، اما باطن قرآن تاویل آن است

۱. آیت‌الله معرفت از این مطلب با عنوان تاویل و «بطن» یاد می‌کند، و آن را از لوازم غیر بین کلام می‌شمارد

(که برای مخاطب حجّت است) التفسیر الاثری الجامع، ج ۱، ص ۲۹-۳۱.

که برخی از آنها گذشته و برخی هنوز نیامده است. قرآن مثل خورشید و ماه جریان دارد.^۱ (و هر زمان مصادیق جدید پیدا می‌کند.)

و نیز نقل شده که امام باقر علیه السلام فرمود:

و لو ان الآیة اذا نزلت فی قوم ثم مات اولئک القوم، ماتت الآیة و لما بقی من القرآن شیء؛ اگر هنگامی که آیه‌ای در مورد ملّتی نازل می‌شود، با مرگ مردم، آن آیه نیز بمیرد، چیزی از قرآن باقی نمی‌ماند.^۲

و نیز از امام صادق علیه السلام حکایت شده که (در پاسخ پرسشی در مورد قرآن) فرمود: لأنّ الله تبارک و تعالی لم يجعله لزمان دون زمان ولا لناس دون ناس فهو فی کلّ زمان جدید و عند کل قوم غض الی یوم القيامة؛^۳ خدای تبارک و تعالی قرآن را برای یک زمان و مردمی خاص قرار نداده است، بلکه آن در هر زمانی جدید و نزد هر ملّتی تازه و شیرین است.

نکته‌هایی برای تدریس

استادان محترم به یادآوری نیازی ندارند! ولی از آنجا که هر متن ویژگی‌های خاص خود را دارد، تذکر چند نکته مفید به نظر می‌رسد:

۱. با توجه به هدف‌های آموزشی که در آغاز بخش‌ها آمده است، مطالب محوری در کلاس مطرح و مطالعه جزئیات به دانش‌پژوهان واگذار شود؛

۲. از استادان محترم تقاضا داریم که روش تدبّر، تفکر و برداشت از قرآن را به همراه بیان نکته‌های تفسیری به دانش‌پژوهان بیاموزند؛ یعنی برای آنان روشن سازند که نکته‌ها و پیام‌ها از کجای آیه و چگونه به دست می‌آید. تلاش شود که دانش‌پژوهان

۱. بصائر الدرجات، ص ۱۹۵.

۲. تفسیر عیاشی، ج ۱، ص ۱۰، رقم ۷.

۳. بحار الانوار، ج ۸۹، ص ۱۵.

فعالانه در کلاس شرکت جویند و در آیات تدبّر کنند؛ یعنی در هنگام طرح نکته‌ها و پیام‌ها، از آنان خواسته شود آنچه را که از آیه به ذهنشان می‌رسد، بیان کنند و استاد محترم با راهنمایی و جهت‌دهی، آنها را تصحیح کند. تلاش شود در هر درس پیام‌های جدیدی از آیات برداشت شود و به کتاب اضافه گردد. (و در صورت امکان از کنفرانس دانش‌پژوهان نیز غفلت نورزد)؛

۴. اساتید محترم برای دسترسی بر مطالب تکمیلی می‌توانند به کتاب منطقی تفسیر قرآن (جلد ۱ - ۵) و نیز تفسیر قرآن مهر (جلد ۱ - ۲۴) از نویسنده این سطور مراجعه کنند.

۳. فصل مربوط به کلیّات (تفسیر، تاریخچه تفسیر و...) مختصر بیان گردد و دانش‌پژوهان به مطالعه کتاب‌های مربوط راهنمایی شوند؛

۴. اساتید محترم برای دسترسی به مطالب تکمیلی می‌توانند به کتاب منطقی تفسیر قرآن (جلد ۱ - ۵) و نیز تفسیر قرآن مهر (جلد ۱ - ۲۴) از نویسنده این سطور مراجعه کنند.

۵. رویکرد اصلی این کتاب رویکرد تربیتی و اجتماعی در تفسیر است و این فرصت مناسبی برای استاد محترم فراهم می‌کند تا مطالب تفسیری را با زندگی روزمره دانش‌پژوهان پیوند زند؛ یعنی با بیان مثال‌های زیبا و مناسب و روزآمد، آیات قرآن را وارد زندگی افراد کند. به عبارت دیگر، بکوشد با بیان شیرین درس تفسیر، افراد را شیفته کلام الهی کند؛

۶. در امتحان بر محورهای اساسی و نکته‌های مهم تفسیری تأکید شود و از پرسش از مطالب حفظی و جزئیات کم‌فایده پرهیز شود.

در پایان بار دیگر از همکاری دوستان ارجمند، به‌ویژه حجة الاسلام والمسلمین همایی که ما را در تکمیل واژه‌شناسی این اثر یاری کردند و استادان و دانش‌پژوهانی

پیش‌گفتار ۱۱

که با ارائه دیدگاه‌های اصلاحی و پیشنهادهای این اثر قرآنی را تکمیل کردند،
تشکر می‌کنم.

امید است این اثر قرآنی مورد قبول خدای متعال و مورد عنایت اهل بیت علیهم‌السلام و
مورد استفاده قرآن‌دوستان قرار گیرد.

والحمد لله رب العالمین

۸۲/۳/۱۵

قم - محمدعلی رضایی اصفهانی

فهرست

بخش اول: مباحث مقدماتی

۱. تفسیر و تفاسیر	۱۹
۲. روش‌ها و گرایش‌های تفسیری	۲۱

بخش دوم: سوره حمد

۱. سیمای سوره حمد (پرسش‌گری عاشقانه و امدادخواهی روشنگرانه)	۲۵
ویژگی خاص سوره حمد	۲۶
اهداف سوره حمد	۲۶
اشاره‌ای به مطالب سوره حمد	۲۶
۲. یاد مهر دوست	۲۷
۳. پرسش‌گری عاشقانه	۳۱
۴. بازهم یاد مهر دوست	۳۵
۵. یادی از رستاخیز	۳۷
۶. توحید عبادی و افعالی	۴۱
۷. هدایت طلبی	۴۵
۸. سه خط اساسی در زندگی بشر	۴۹

بخش سوم: ترجمه و تفسیر سوره حجرات

۱. سیمای سوره حجرات (راهکارهای حفظ شخصیت و برادری و برابری)	۵۷
-------------------------------------------------------------	----

ویژگی سوره	۵۸
اهداف سوره حجرات	۵۸
مطالب مهمّ سوره حجرات	۵۸
۲. ادب در برابر رهبر اسلام	۶۱
۳. راهکار برخورد با اخبار مشکوک (ایمان دوستی و ناپسندی کفر)	۷۷
۴. راهکار اصلاح اختلافات اجتماعی اعلام برادری مؤمنان	۸۷
۵. راهکارهای حفظ شخصیت افراد اجتماع، عوامل اختلافات اجتماعی و آداب معاشرت صحیح	۹۷
۶. نظام برابری و معیارهای برتری افراد (معنای ایمان و اسلام و تفاوت آنها)	۱۰۹
۷. نشانه‌های مؤمنان راستین (علم بی کران الهی)	۱۱۹

بخش چهارم: ترجمه و تفسیر سوره جمعه

۱. سیمای سوره جمعه (اهداف پیامبران و وظایف اجتماعی مسلمانان)	۱۳۳
۲. ترجمه و تفسیر سوره جمعه	۱۳۵
۳. روحیه‌های قوم یهود (قانون عمومی مرگ و عوامل ترس از آن)	۱۴۵
۴. آداب نماز جمعه و وظایف اجتماعی مسلمانان	۱۵۵

بخش پنجم: ترجمه و تفسیر سوره توحید

۱. سیمای سوره توحید	۱۶۹
---------------------	-----

بخش ششم: ترجمه و تفسیر سوره قدر

۱. سیمای سوره قدر	۱۸۱
فضیلت	۱۸۱
اهداف سوره قدر	۱۸۲
۲. تفسیر و ترجمه سوره قدر	۱۸۳